

Zeitschrift: Il glogn : calender dil pievel : annalas per historia, litteratura e cultura romontscha
Band: 17 (1943)
Artikel: "Adia, vitget!"
Autor: Casaulta, G.G.
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-881477>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 02.04.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

„Adia, vitget!“

da G. G. Casaulta, stud. jur., Lumbrein

„Mengia, teidla, jeu stoi spért dir a ti enzatgei fetg, fetg impurtont!“

„Tgei eis ei pia schabiau, Brida?“ replica Mengia e metta giun plaun la sadiala d'aua, ch'ella ha ual priu giu dal tgiern-fontauna.

„Ha tiu Gion detg nuot a ti ier sera ni questa damaun?“ damonda Brida cun marveglia.

„Buca plaid de pli gronda muntonza!“, rispunda Mengia prontamein e penda la secunda sadiala vid il tgiern. „Ier sera eis el vegnius pér tard ord ina radunonza dils mats ed jeu hai insumma buca viu el. Cura ch'el ei turnaus, er'jeu gia en letg ed ussa schai el sez aunc plattamein sil strom. Oz han quels utschals della notg buca tonta veta! La notg san ei buca cu calar de far de tuttas sorts catavegnas e de vilentar la glioud e la damaun eis ei buca raschieni de rabitschar ord lur ignivs quels utschacs della notg. Igl ei veramein ina genira; ina giuventetgna ei quei ozildi ch'ins pudess prender in e dar sin l'au...“

Platsch, tsch, tsch...

„Ussa has ti la pagaglia! Aschia va ei de dar la bucca dals mats!“, excloma Brida senza puder zuppentar totalmein il plascher giud la malura de sia vischina, che ha fatg tals smanis che la sadiala d'aua ei curdada giu dal tgiern ella fontauna. „Uss ei il fiug de tia gesta gretta encunter la giuventetgna d'ozildi forsa stizzaus; vul forsa schar vegnir mei cul fol e sufflar si il burniu? Bien che negin dils mats ha viu ni udiu quei!“

Mengia ha observau il rir pli u meins beffiond de Brida ed udiu ses plaids murents, tschaffa sias sadialas e va bletscha sco in giut senza dir plaid a ca-sia.

Surprida dalla nunspetgada ed anetga interrupziun dil discuors tradizionnal sper la fontauna, porta era Brida spertamein sia carga encunter casa. Aschi cuorta era la conferenza cun sia vischina buca savens stada ed aschia aveva Mengia er'aunc mai bandunau sia Brida. E sapermiez! Schebi che Brida ha pudiu cuir il lavatgau a Mengia, vegn ei ussa tonaton endament ad ella, ch'ella hagi gnanc giu temps d'informar sia cunpaterliera sco ella aveva giu l'intenziun.

Remarca della redacziun: Questa biala novella ei vegnida distinguida dalla Romania cul secund premi. Nus essan tut incantai d'astgar dar albiert a quella el Glogn e sperein ch' il giuven autur continueschi sin quella via e seperfectioneschi en tuts graus per siu agen avantatg e quel della litteratura romontscha.

„Ton meglier ch'ella sappi nuot“, tratga Brida tier sesezza, „pertgei sche quella intervegn enzatgei, lu sa gleiti igl entir vitg il misteri! Mai donn senza gudogn!“

* * *

Bia dis eran vargai dapi quei accident sper la fontauna. Biars cussegls havevan Mengia e Brida aunc teniu suenter gliez disgraziau di. Mengia aveva per cletg perdunau daditg il surrir malempudau de sia vischina. Ils plaids della Brida han era buca barschau liung temps alla Mengia. — Las duas eran buca mo vischinas, ellas eran er amitgas. Sper lur paterlem de pauc, ruschanavan ellas er aunc caussas, che havevan tgau e peis. Brida, ch'era dapi onns vieua, secussegliava bugen mintgaton cun sia vischina per via de fatschentas delicatas, nua ch'ella saveva ni nu'en ni nu' ora. Surtut il davos temps havevan lur discuors ina tempra seriusa e Brida bandunava bein savens si' amitga cun larmas els eglis, mo era cun in „engraziel fetg“ sillas levzas. Tgei squitschava pomai la buna Brida? Pertgei er' ella schi quieta uras en ed uras ora, ella, ch'era pli baul schi viva e frestga? La plipart dils convischins saveva buca declarar quella midada radicala ed anetga tier Brida. —

Risch della Brida aveva fixau de bandunar sia mumma, sias soras, siu vitg e sia patria, per empruar sia fortuna vi da l' autra vart dell' aua gronda, ell' America settentrionala. Quei er' il motiv, che Brida sefrev' a bandun e quei era la novitad, che Brida vuleva relatar a Mengia lezza gada sper la fontauna. Mo en conseguenza della malura de Mengia era siu plan daus ell' aua — — e Mengia era vegnida bletscha!

Adumbatten havevan Mengia e Brida empruau sin tuttas modas de metter sin autra via Risch e de catschar ad el il plan d' emigraziun ord il tgau. Risch, in giuven cun curascha ed iniziativa, pleins veta e forza, teneva ferm e frestg vid siu propiest ina gada fatgs. Ei deva negin anavos pli, la resoluziun dil mat grischun era statteivla e tuttas emprovas de far balluccar ella eran vanas.

In di haveva Risch numnadamein survegniu ord l' America ina brev de siu amitg d' antruras, Rudolf. Quel secarteva de buca saver ludar avunda il mund niev, ch'ei tenor sia brev la tiara della Cucagna per mintga giuven, che dat aunc enzatgei sin sesez e „che vul buca restar en perpeten in bau de grascha en in igniv dellas muntognas grischunas, serraus en da quellas sco tras tons mirs“. Da l' autra vart digl ocean perencunter sappi in giuven svizzer e surtut in grischun esser en cuort temps in um fatg, beinstont e senza bia quitaus. „Mo curascha, lu va ei senza fallir! Risch, miu car Risch, di: Adia, vitget! Neu cheu tier mei, jeu vi far tut miu pusseivel per tei!“ Risch stueva mo informar Rudolf ad uras, lu mirava quel senz' auter per ina piazza, „che lubescha en cuort de tarmetter bia daners a casa ed aunc de viver andantamein senza mellis quitaus e fastedis“.

Quei ei stau mess fiug el strom! Pertgei Risch sepanzava ded ir naven. Viado el mund lev'el gia daditg! Mo tochen ussa era siu cauld giavisch aunc mai secumplenius. Adina puspei stueva nies bien Risch seremetter a sia sort e far il puret aschi nuidis ch'el fageva quei ed aschi malidis ch'el vegneva, cura ch'enzatgei mava buca suenter sia veglia.

„Jeu vegnel mai e pli mai tier enzatgei de star cheu e far il pur. Auters giuvens fan ussa lur fortuna egl jester e tuornan suenter onns anavos sco rehs signurs, senza supportar strapazs sco jeu“, repetev'el quasi di per di siper sia mumma.

„Ti has buc'idea, con bi ti has de saver star cheu cun tia mumma! Cheu sas ti gie far, tgei che ti vul bunamein. Ti seregordas buca, ch'jeu havess reclamau, che ti pervesies buca sco sauda. Ti eis tez patrùn sin tut. Tgei vul aunc dapli? Mo va ed emprova! Il mund ei schliats. Vul ch'ei mondi cun tei sco cul feagl perdiu ella Bibla?!“ Aschia rispundeve Brida adina sin las lamentaschuns ed aspiraziuns de siu sulet feagl. Ella fagev'er attents el, en tgei situaziun che sia mumma vegni, cura ch'el seigi ina gada per liung temps naven. „Vul ti sbrigar egl jester e schar mei cheu persula cun tias duas sorettas? Vul far ir a perver mei enstagl de tei?! Risch, car Risch, ti vegns aunc a senriclar!“ Quei er il refrain quotidian sin la canzun de Risch.

Mo Risch ei perseveronts. El senta, che la resistenza de sia mumma po buca tener or'aschiditg sco sia energia. Triumfond e riend clom'el: „Adia, vitget!“ — Quels dus plaids formavan sia parola!

* * *

Risch ha veramein victorisau suenter dir combat!

La davosa ser'arriva — la davosa sera sut tetg patern! La bagascha ei fatga. Mo las caussas las pli necessarias sa Risch prender cun el vi sur mar. Bia cars objects sto el schar anavos. Sia mumma e sias soras sa el era buca prender e quei fa ad el la spartida fetg greva, pertgei ils ses tegn el ault, schegie ch'el quitava de buca haver lartg sufficientamein a ca-sia.

Ils dis precedents era Risch staus quasi en roda per dar adia ad amitgs, parents ed enconuschents. Scadin ha el bandunau cun in surrir ed apparentamein cun lev cor. La veta entschaveva gie ussa per el! Ussa sesarvev' il mund en sia splendor avon el!

„Per quei vitget? Na!“, rispundeve el francamein silla damonda, sch'el laschi fetg encrescher. E — „gliez matei, mo speronza buca sco pauper pur, adia, vitget!“, fuva la loscha replica sil „bien seveser!“ de ses camerats. Buc in soli ha pudiu ni saviu observar ina larma els egls de Risch.

„Na, a bargir vegn jeu bucl“, havev'el detg resolutamein alla vischina Mengia, cura ch'ella haveva fatg amogna ad el in lenziel, per furschar las larmas giud la vesta.

Mo ussa, las davosas uras en casa paterna, ei nies bien Risch vegnius anetgamein pli quiets e pensivs. Duess el tonaton buca puder retener in larmin? Cura, che sia sora pintga damonda:

„Temas ti buc ded ir sin l'aua gronda? Catrina ha detg, ch'il Rein seigi nuot encunter la mar!“, sto Risch rir in tec, mo el medem mument crod'era l'emprema larma sin la manutta de sia soretta, che ha buc'idea, tgei bandunar geniturs e fargliuns, casa e cuort vul dir. Risch meina sia Rosalinda per il maun entuorn entuorn la stiva e contemplescha ils maletgs, che pendan vid la preit, cun premura ed atenziun sco aunc mai en sia veta.

„Neu a tscheina, Risch, jeu hai fatg ina prima pulenta per tei“, cloma la vusch argentina de sia sora Catrina. Risch pren sia „poppa“ sin bratsch e va on cuschina.

„Mo saperlot, uss hai jeu fatg ina bregiuna per cuschinar enzatgei gustus per tei, Risch, e ti tuccas strusch en tschadun! Tochen l'otra gada ch'jeu fetschel enzatgei aschia per tei, sas ti spitgar in'uriala“, selamenta Catrina pruamein.

„A gie, magli'uss, sch'ella ha cuschinau a posta per tei quasera“, sedrova mumma Brida — exteriurmein de buna veglia —, mo en siu intern siaran ils quitaus e las fetgas per siu sulet fegl siu cor. Mo ella vul dar in tec veta, pertgei las grondas pausas, che regian, ein fetg peniblas per ella e per ils auters. —

Ina schi trestà tschavera haveva lur famiglia aunc mai giu. E tonaton, Risch mava encunter al suleagl de sia ventira! —

* * *

Sin quella sera dolorosa e tgeua suonda per Risch la pli liunga e malruasseivla notg, ch'el ha fatg atras entochen ussa en sia veta. E damaun ha el de semetter sin siu viadi gigantic! —

Risch sesanfla sin in bastiment leuora sill'aulta mar circumdaus d'undas ramurontas, che sesparunan cun vehemenza encunter las preits dil bastiment, sefendan e crodan puspei spimond anavos. Mo outras sefieran cun nova forza encunter al coloss, che schai sin lur soras cun sia peisa immensa. Mo tut ei van! Sco sch'el sentess nuot seruschna il monstrum anavon senza far stem della resistenza desperada dellas undas. — Tgei ei quei leu lunsch egl occident?! Risch spanegia cun ses egls de tschess ed uarda!

„Tiara, tiara“, excloma Risch bunamein pli beaus che Columbus, cura che quel ha sin siu lungurus viadi pudiu tscharner la riva. — Il bastiment augmenta sia spertadad ed en paucs muments ei Risch gia seglius cun giubel a riva e miez ord cadeina pren el la via sut ses peis e viagescha immediat encunter igl intern dil continent. Mo pir e pir surpren in scharencrescher per sia patria e per ils ses el e pren ad el il flad, aschia ch'el ei sfurzaus de far in paus. El mira encunter igl orient, danunder ch'el ei vegnius.

Mo, sgarschur! — Leu brisch'ei, leu lunsch encunter damaun! Na, quei ei mo la levada dil sulegl. Mo con cotschens ch'el ei! Risch surstat e tratgs d'ina forza magica cuor'el anavos alla riva della mar, nua ch'el haveva giu mess siu pei sin tiara franca. Sco sch'ina ferma vusch clamass ad el imperativamein de vegnir segli'el immediat ell'aua. El vul cuntonscher la costa europeica leu egl orient, el vul returnar en sia patria, per mirar, sche sia cara casa paterna seigi forse en fiug e flomma.

„Dieus en tschiel!“, exclom'el, „la mar ha oz aua cotschna sco saung, terribel! E vida mes peis ha enzatgi pendiu greva crappa! Jeu sfundrel, jeu sfundrel!!! Agid, mumma, mum . . .!“

El sededesta ed observa cun levgiament e plascher, ch'el sesanfla en siu letg ed en casa cun sia cara mumma.

„Sgarscheivel ei quei stau, mo per cletg mo in siemi“, suspira Risch e fruscha il suadetsch giu de siu frunt. Sinaquei sevolv'el, per pussar ora de sia snavur e stauncladad, el ei schi spossaus, el sto ruassar! Mo igl ei gia clar, uras de levar. Enzatgei extraordinari queta Risch, ch'el hagi de far oz, mo el sa buca propi tgei, l'impressiun dil siemi schai sco in grep sin nies pauper Risch. —

* * *

„Il di della partenza de Risch Calunsch ei cheu!“ In patratg, che rumpa bunamein il cor alla famiglia!

Pallids sesa Risch a meisa, mo el ei strusch el cass de laguoter il paun savurus ed aunc bia meins de rabbitschar ord bucca in plaid. Cun crudeivladad braunca il schar-encrescher sia gula. Enzatgei semigliont ha Risch aunc mai sminau ch'ei detti ed aunc meins fatg atras e sentiù. Sch'el havess saviu de quei avon, mai havess el dau triev all'invitaziun de siu amitg Rudolf. Mo ussa dat ei negin anavos pli. El ha empermess a Rudolf de vegnir, quel ha forse gia ina piazza per el. Ultra de quei ha Risch dau legramein adia a tuts.

Tgei schessen bein era ses camerats, tgei sia vischina Mengia, sch'el stess cheu uss, suenter ch'el ha fatg tontas bravuras e proclamau tontas gadas siu: „Adia, vitget!“ Na, el sto partir, cuosti tgei ch'ei vegli. Stuer fa puder, quei vala uss era per Risch. —

L'ura de comiau ei cheu. Brida fa a Risch la s. Crusch sil frunt, schend cun veseivel sforz:

„Sche va en num de Diu, miu car affon, emblida buc ils tes e tiu Bab en tschiel! Tarmetta lu sco che ti sas novas a nus, per che nus stoppien buc'esser di e notg en fetgas pervia de tei.“

„Adia, cara mumma!“ Cun quels plaids pronunziai cun dolor passa Risch sur la sava paterna ora. Sut sia casa stat el aunc ieri, mira anavos e dat ina liung'egliada sin sia mumma, che stat sin scala bargend.

„Buca bargi, jeu vegn gleiti puspei“, rabetsch'el aunc siado cun ina vusch stetga.

La posta ei gia sil plaz. Ils cavals tgulan. Ei vulan galoppar vinavon. Risch seglia el carr de posta, il postigion tschaffa las hottas. „Hi!“ Ils cavals train. La posta va.

Risch dat aunc ina davos'egliada sin sias soras, che han cumpignau el — lu eis ei vargau. Igl: „Adia, vitget!“ ha Risch emblidau! — —

En schanuglias avon igl Altissim implorescha mumma Brida sanglutond schurmetg ed agid per siu sulet fegl. — —

* * *

Ina bellezza damaun de zercladur delectescha giuven e vegl! Giu dal tschiel clar-blau tarmetta il sulegl matutin ses radis vivificons. Sin tetgs, sin caglias ed ell'aria schuletgan ils libers e leghers utschals. Las flurs se-reghegian e scrolan giu da lur manti la rugada. Dalla pastira resunan stgellas e zampugns e scalins dellas muntaneras pasculontas. Cun quels tuns e suns seuneschan ils grius dils pasturs miez ord cadeina. Pertgei era buc esser leds e de buna veglia? Tgi ha era pli bials dis ch' ils pasturs, cura che lur muvels han maglia en abundonza? E pilver, uss ein las pradas en flur, il pastg ha savur!

Duas femnas sils onns, en schubas carpun, il tgau cuvretgs cun fazzollets stgirs van ensemen silla lavur, a zerclar. Ellas paran ded esser fetg fatschentadas cun lur discuors, ch'ellas fan zun negin stem della bellezza primavauna, che circumdesch'ellas. Ellas miran sulettamein davon ellas e negligeschan tut igl auter. Mintgaton stattan nossas bunas veglias eri e plaidan pli ded ault ed entelgeivel. —

Ual fa la pintga, grossa amogna a sia compogna pli „liunga“ ina presa tubac, e mira — igl ei Brida! Tgi ei bein la gronda? Il legn ei gleiti sli-giaus, l'otra ei Mengia, senza fallir.

„Nua ei bein miu Risch ussa?“

„Mei buca damonda, la mumma vegn tonaton a saver meglier, nua sia glied ei ch'in'onda el vegnavel grad“ ei la pronta risposta de Mengia. „Has aunc survegniu neginas novas de Risch?“

„Bein, ier-sera. Mo perquei sai jeu tonaton buca, tgei ch'el traffica en quei mument. Sas, il patratg de haver in affon aschi lunsch naven sfracca bunamein mei. Jeu havess aunc giu de dir bia caussas ad el, mo la dolor dil comiau ha fatg, ch'jeu hai u emblidau de dir ni ch'jeu sun buca stada el cass de dir cun la pli buna veglia. Ils davos dis ei quei stau smisereivel. Ina peisa sco quella della greppa grischa cheuvi schischeva sin miu pèz e predev' a mi bunamein il flad. Tgei che quei vul dir, sa mo tgi, che ha fatg atras talas caussas.“

„Tgei ha Risch lu scret? Ein las nuvialas bunas?“, sedrova Mengia cun carschenta marveglia.

„Jeu hai la brev cheu el sac de miu vestgiu. A ti vi jeu mussar ella, mo ad auters buc.“ Cun quels plaids tila Brida ord il sac de sia schuba in pupi tschughigliau. „Cheu e legia tezza, lu sas ti exact sco jeu. Lein seser giu cheu sin quei rieven, per che ti sappies leger cumadeivlamein“.

Mengia sdrappa ord il maun de Brida la brev, sesa giu ed entscheiva cun aulta vusch:

St. Louis, ils 22 d' avrel 14

Cara mumma, caras soras!

„Buca schi ded ault“, camonda Brida energicamein, „ti has buca de preleger igl evangeli giud scantschala!“

Mengia peglia tema e continuescha pli de bas:

Con lungurus ch' il temps ei staus tochen ussa. Gia quetel jeu ded esser dapi onns naven da vus. E tuttina sundel jeu aunc mo cuort temps cheu. Tgei luvreis vus pomai leu?

„Bien che ti sappies buc“, raschuna Mengia tier sesezza.

Mo sch' jeu pudess era contonscher vus cun quella brev cheu!

„Gia!“

Cheu ein ils cuolms plauns.

„Less era mirar!“

Entuorn, entuorn nuot auter ch' immensa nunsurveseivla planira. Cura che mia brev arriva tier vus, haveis vus matei er' arrau. Mo cartei a mi: Tuts vos èrs ensemen cuarclan buca giu la mesadad d' in èr cheu el contuorn.

„Per zerclar ein nos èrs cheu gronds avunda, ni tgei, Brida?“

Cun mei va ei atgnamein bein, sche jeu mo pudess scatschar quei schar-encrescher infam!

„Sche stevas cheu tier tia mumma!“

Rudolf ha giu quita per mei sco in bab. Ils 8 de quest, cura che nies bastiment ei arrivaus el port american, era Rudolf sil quai e spetgava sin mei. El era vegnius a posta, per accompagnar mei vi cheu. Jeu sundel naturalmein staus bi leds de ver miu amitg! Quei havevel jeu buca giu spetgau dad el. Cun tut quita havevel jeu giu elaborau miu plan, per arrivar senza incaps a St. Louis.

„E fusses tuttina ius a piarder!“

„Ussa cala de far quellas tuppas remarcas denteren, schiglioc prendel jeu naven la brev“, seglia Brida denteren cotschna sc' in burniu.

Mengia continuescha sco sch' ella havess udiu nuotzun.

E qual' ei stada mia sorpresa intervegnend jeu, che Rudolf hagi ina flotta piazza per mei! Jeu sundel uss sin in dils gronds mulins, pia muliner! Il temps d' introducziun ei prest alla fin — el ei cuorts — ed en otg dis survegnel jeu in post independent. Quei ei naturalmein stau pusseivel mo tras l'intercessiun de miu amitg. Rudolf ei sez directur d' ina partiziun ed ei enconuschents sco practic e fideivel luvrer cun ina zun gronda experienza. —

Jeu havessel aunc fetg bia de raquintar dil viadi etc., mo ussa stoss jeu calar. Il temps lubescha buc a mi de trer alla liunga pli fetg mia brev ed ultra de quei vi jeu era spedir ella prontamein, per che vus seigies buca en fetgas pervia de mei. In' altra gada pli bia!

Retschavei tuts ils megliers salids de Vies Risch

NB. Mia adressa: Risch Calunsch, Street of Lion, St. Louis, U.S. A.

Inclus tarmettel lu in pign salid al car Grischun, el vegn da cor!

„Eis uss cuntenza, Mengia?“

„Igl emprem less jeu rugar per perdun tei, Brida, ch' jeu hai vilentau tei schi grevamein, sche ti muossas aunc outras brevs zacu, sche vi jeu lu se spruar de tener a frein mia lieunga! Cun la brev sundel jeu cuntenza, gie. Ti astgas dil rest era esser cuntenza e seprender en per tiu Risch drovas ti nuot. Quel sesbatta atras bein e maneivel ed in di tut surura eis el silla sava de tiu esch-casa“.

„Lezza tema hai jeu aunc per inagada buc, Mengia!“

„Nua has il car salid al Grischun, che Risch ha tarmess, Brida?“

„Ti eis bravamein marvegliusa, Mengia, saver vul ti tut, in' altra duvrass nuota pretender ton da mei. Mo cunquei che ti eis era schi buna cun mei, sai jeu nuota far auter, che dar suenter er'a quei giavisch sco a tons auters. Cheu e legia siu salid!“

Mengia ha grond plascher giud la confidonza, ch'ella ha ed entscheiva a leger il salid al Grischun e legi' el senza remarcas tochen alla fin sco suonda:

Grischun!

Lontan Grischun!	E Tiu clar Rein
Salid a Ti	E Tes uals
Da notg e di!	E Tias vals
Bein cun deletg	Ca legran pli
Sai jeu quei far,	Gia beinmarvegl
Grischun, Ti car!	Miu pauper egl!
Fetg lunsch naven	Il car Romontsch,
Sun jeu da Tei	Lunghatg matern
Liung temps puspei!	Dil vitg patern
E gnanc Tiu tschiel	Ei cheu fetg scarts
Poss jeu uss ver,	E ton de rar
Gl'ei trest pilver!	Sai el tedlar!
E Tes aults cuolms	Mo tonaton:
Buc tscharner poss,	Lontan Grischun,
Star senza stoss!	Fideivels stun!

* * *

„In'otra gada pli bia“ haveva Risch giu scret alla fin de sia brev. Mo sin quell' „otra gada“ ha la famiglia Calunsch pudiu spitgar meins ora e per lu ha Risch buca scret sez!

E tgei era pomai è curriu e passau duront quei temps. Igl uost 1914 ha purtau larmas e quitaus, saung e fiug sur la paupra Europa. — Ils fepls della Helvezia han suondau il clom dils zenns digl'emprem d' uost, che havevan buca annunziiau quei onn sco il solit il di de commemoraziun della Ligia de 1291, mobein clamau ils Svizzers sut las armas.

Naturalmein eran er' ils mats ed umens della Rezia serimnai en roschas, pronts de defender cun stinadadad e valerusadad il sulom de lur babuns. E meins ora stattan els guardia sils confins — liungs, freids e dolorus dis. —

Risch luvrava denton cun premura en siu mulin a St. Louis. Mo la nuviala dils stermentus evenements en Europa haveva tuccau el ed aunc milliuns auters sc'in cametg ord tschiel serein. Ditg e liung eis el staus pensivs e senza dir in plaid. — Leu, lunsch egl orient, furiava la burascla sanguinusa entuorn entuorn sia cara patria. Ni haveva il vent orcanic gia purtau las brastgas er'en sia patria? Quei saveva gie daventar d'in'ura sin l'otra! En mintga cass pertgiravan ses camerats cullas armas entamaun lur — ed era siu agen — tschespet. Leusi sillas tschemas dellas pezzas grischas grischunas vegliavan els di e notg nunstunclenteivlamein, en tutt'aura — ed el — Risch? Gnanc tscharner las pli aultas muntognas svizzeras pudev'el! Ina tristezia nundetga surpren el. Con bugen havess el era giu partgiu ils strapazs, las bialas e trestas uras cun cars camerats! — Mo el er'el mund niev, ina tenda smisereivla naven da casa. Nuot savev'el prestar per sia patria e per ses compatriots. Far si' obligaziun el mulin, nunditgond ils giavischs de siu cor, quei era sia sort, siu pensum. Ei stuev'esser! Il „stuer fa puder“ valev'er oz per Risch — oz aunc pli imperativamein che cura ch'el ha bandunau ils ses, sia mumma e sias soras. Il patratg vida quellas emplenesch'el cun viva dolor. „Con tups, ch'jeu sun staus ded ir naven“, tratga nies Risch mellis gadas tier sesez. „Ussa sundel jeu condemnaus de star cheu, jeu, il liber fepl dellas muntognas sun ligiaus cun ina cadeina quasi nunrumpeivla vid quei mulin cheu“, selamentav'el dis en e dis ora siper sesez!

Tras tgei ei Risch rentaus vid siu mulin? Eis el s'obligaus de star si'entira veta en quella fatschenta? Aspirav'el de surprendre igl entir menaschi sin agen quen? Lev'el vegnir millionari e turnar per lu en sia patria, per passentar la sera de sia veta en siu liug nativ e per mussar a ses amitgs ed enconuschents, tgei ch'el seigi staus el cass de prestar? Havev'el buca giu rispundiu avon sia partenza sil „bien seveser“ de ses amitgs „gliez matei, mo speronza buca sco pauper pur!?“

Mo, co eis el setrompaus cun siu losch“ pertgei era schar encrescher per enzatgei en quei pauper vitget?!“ Daditg gia ha Risch smalediui siu

„Adia, vitget!“ Tgei eis ei pia schabiau cun nies Risch? Tedlei! Ils em-prens meins ed er'uss haveva Risch gudignau fetg bein ed era vegnius de pagar giu tuts deivets, ch'el haveva stuii far si cun il viadi ed autras spesas. Mo „fortuna vitrea est“ di il proverbii latin, „la ventir'ei da glas“ en translaziun verbala. Quella nauscha experienza ha Risch era stuii far!

Siu amitg Rudolf era tras memia grondas ed ughiadas speculaziuns vegnius en deivets tochen culiez e saveva ca sisvolver pli. En sia nauscha miseria eis el seviults tier Risch per agid. Astgava Risch refusar la damonda de siu gidonter e protectur d'antruras? Na! Quei ni vuleva ni saveva Risch far. Da bien cor sco el era ha el gidau siu amitg senza far stem dils agens basegns. El — e Rudolf buca meins — era dil meini, che la caussa seigi spèrt puspei seviulta silla buna vart e che Rudolf vegni prest sin ina frastga verda. Mo pauper Risch e pauper Rudolf!

Ils crediturs han enconuschiu negina misericordia e sfurzau de pagar ils deivets cun in tscheins exagerau vitier enteifer cuort termin. Quei ha Rudolf cun la pli buna veglia buca saviu far e la consequenza ei stada, che Rudolf ei vegnius ora sin gassa e che Risch ha stuii star neu per il deivet restont — tochen, ch'el sez ha medemamein giu nuot. Risch ei sez negaus cun vuler spindrar siu fideivel amitg!

Ed ussa sto Risch viver d'in di sin l'auter, per aunc saver magliar il paun de mintga di. El ei in proletari el ver senn dil plaid. Cletg per el eis ei, ch'el ha aunc saviu mantener sia buna piazza. Quei ei per el la davosa speranza. Pertgei piarsa la piazza, pers il paun de mintga di! Perquei dat ei negina pusseivladad per el de vegnir suenter al giavisch de siu cor e returnar danunder ch'el ei vegnius.

En siu cor eis ei vid e trest. Mo in patratg mudregi'el di e notg: „Savess jeu mo turnar!“ Mo de scriver a casa sefid'el buc. De scriver la caussa sco ell'ei ughegi'el buc e de scriver manzegas vegn gnanc endament a Risch! —

Ed a casa, el vitg grischn, spetga ina mumma, desidereschan duas soras adumbatten de leger ina legrevla brev da lur car Risch. — Ed ils cavels de Brida vegnan da di en di pli grischs, las „flurs santeri“ vegnan pli e pli numerosas. —

Las emprovas de puspei entrar en comunicaziun cun Risch ein vanas, tut adumbatten! La situaziun vegn pli e pli desperada per Brida e sias duas feglias. Il stgir sur dil sesanflar de feigl e frar vegn di per di pli nunsupporteivels. Mintga gada che la posta arriva crescha la speranza sin novas de Risch, mo ella vegn sfraccad'a funs tras ils fatgs, ella crescha e tschessa sco la glisch d'ina candeila exponida ad in fleivel vent, ella po ni arder ni stizzar. —

* * *

„— Risch Calunsch ha fatg bien, mo Rudolf, siu amitg, ha giu grond discletg. Risch ha sinquei empruau de trer ord la buglia siu camerat, mo ei sez curdaus lien! Mo en veta ein omisdus silmeins e Risch ha pudiu salvar sia piazza, aschia ch'el po setrer atras sriblamein. El ha raschunau a mi, ch'el hagi ferm el senn de turnar en sia patria schi prest, sco pusseivel ei. Pli vegni el buc ad ir naven! Mo bein spert hagi el aunc buca spiendi e perquei dueien ils ses buca spitgar ch'el vegni gia el proxim temps in di tut surural! Quei drezzi ô a Brida! Risch ha detg, ch'el sefidi buca de scriver als ses ed ha rugau mei instantamein de scriver quei cun caschun a ti, per che ti drezzies ô als ses.“

„Miu um, ch'ei gia liung temps ell'America ha entupau tiu Risch in di casualmein e lu ha quel detg e rugau cullas larmas els egls de far quei survetsch per el e scriver, co ei mondi“, agiunscha Lina dil Larisch e catscha sia brev el sac della schuba.

„Jeu sai buca capir, che tiu um ha enconuschiu Risch. El haveva gie buc'idea, che quel sesanfli er'ell'America“, replica Brida aunc in tec nuncartenta, mo tonaton tut beada de haver intervegniu enzatgei sur della sort de siu carissim feagl.

„Ta, ta, ta, buc'aschia, Brida! Che miu Luregn enconuscha tiu buob ei veramein negina miracla. El ha buca vilentau aschi pauc miu pauper um, cura ch'ei eran aunc omisdus cheu. Ed uss ei miu Luregn buns avunda per far il pot e scarvon per tiu pign“, triumfescha Lina dil Larisch riend malignamein.

„Dieus remunereschi tiu Luregn persuerter“, excloma Brida plein legria.

„Mei era“, dat Lina prontamein sissu.

„Ti has pilver fatg stupent tia commissiun, neu siaden e beib'oz cafe cun nus“, rispunda Brida cordialmein e va en casa.

Lina fa buc'envidar duas gadas e suonda Brida.

Duront la tschavera sto ella preleger aunc repetidamein sia nuviala e selegra senza dil plascher, ch'ella po far cun quei allas Calunsch. Suerter tontas fetgas po ella cuir quei allas soras pallidas de Risch Calunsch.

Legria regia. Schegie, che las novas ein buca diltut splendidas, han ellas tonaton fatg de saver, che Risch vivi e ch'el vegni prest, quei era motiv avunda per repreneur speranza. Tgei ventireivel di vegn quei ad esser, cura che Risch passa puspei sur la sava della casa paterna suenter mellis e mellis quitaus e fastedis. Cun carezi'e giubel vegn el a vegnir retscharts!

* * *

Il stemprau furibund ell'Europa fiera cun carschenta vehemenza sias undas e zacuda er il mund niev. Ina periclitaziun directa dell'America ei buc'imminente, mo tonaton observ'ins ils evenements el mund vegl cun spaniad'attenziun. Propaganda intensiva vegn ei fatg, per gudignar voluntaris per il combat en Europa, per las pussonzas dell'Entente.

„Il mument fatg ei cheu“, patratga Risch tier sesez. „Jeu s'engaschel era. Aschi bienmarcau sai jeu segir mai pli traversar igl Atlantic. Quei representa la suletta pusseivladad per mei de turnar in di a ca-mia, cass cuntrari vesel jeu mai pli ils mes e mia patria. Fetg ditg vegnan ei buca a duvrar mei per il survetsch d'armas e lu, allegramein siado ellas muntognas grischunas!“

E cun la medema passiun e stinadad sco antruras, per saver bandunar cas' e cuort, lavura Risch uss, per bandunar il mulin monoton. E detg e fatg! Risch s'annunzia tier in agent, che ha la missiun de rimnar combattants. Il contract ei gleiti perfetgs, l'ina, perquei che Risch ei ferm decidius de bandunar l' America e l' altra, perquei ch' igl agent dumbra buca mintga cent. Ina biala pagaglia survegn Risch cuntut aunc far il viadi gratuit.

„Il survetsch cuozza?“

„Schiditg sco l' uiara“, rispund' igl agent.

Quella risposta fa panzar Risch, pertgei el ha serrau il contract ni per vegnir rehs ni ord entusiasmus per l' Entente cordiale! Na spirontamein, per contonscher in di ton pli gleiti sia patria lontana. Mo gest aschia stuev' ei esser: Per serender ella carezada Svizzer era Risch sfurzaus de passar tras ina tiara gia bugnada dal saung de mellis e mellis, er'el sfurzaus de sez prender part activamein alla massacra smisereivla! Ed aschi mal, che quei fa ad el ed aschi nuidis, ch'el fa quei, eis el tonaton decidius de supportar tut, sch'el mo arriv' in di en siu vitg tier sia mumma!

* * *

„Marschei in ed in! Distanza in da l' auter!“

Quels camonds passan d'um tier um — era tier Risch e quel dat el puspei vinavon. —

Il stermentus schumbrar dils canuns strembla la tiara e fa parer la vusch humana sc' in sgrusch d' in rom en in terribel orcan. Marschond meditescha Risch, tgei el ha tut varghentau e sedamonda cun quitau tgei che stat avon el.

Suenter in liung e lungurus viadi sur mar en crusch e traviers, per ungtir or' allas attaccas dils sutmarins, ha Risch cun aunc roschas de ses novs camerats mess il pei sin tiara franca.

„Aschi lunsch fuss jeu uss. Dieus sei ludaus“, ha el exclamau en gliez ditg desiderau mument. In giubel ha surpriu el d'esser arrivaus ell' Europa ed in'uriala ha el gia emblidau, ch'el hagi aunc d'ademplier ina greva e malsegir' obligaziun, avon ch'el sappi continuar siu viadi encunter ils confins svizzers!

Mo quell' illusiun ha buca giu grond cuoz! Tgeinina ei stada sia sorpresa, pli bein detg consternaziun, observo' d' el sin siu viadi tras la Frontscha la midada quasi nuncapeivla dapi ch'el era viagiaus tras la medema contrada, cura ch'el er'ius ell' America.“ Ei quei aunc la migeivl' ed amureivla contrada franzosa“, sedamond' el vesend ils camps zappitschai e ris-

vulvi, las ruinas neras de marcaus intschendrai e devastai. Pér ussa capescha el plaunet, tgei l' uiaara vul dir, leuvi ell' America fuv' ei nunpusseivel de far in' idea exacta sur de quei, che daventav' en Europa sin vasts camps de battaglia.

„Enzanua en Frontscha“ ha Risch empiriu de fundament il mistregn d' uiaara. Il ramplunar dils canuns era la musica adattada leutier. Zun dirs e malsegirs fuvan ils exerchezis, liungas e stentusas parevan las notgs, ch' el stueva passar senza clauder egl, surhumans ils strapazs. Mo selamentar haveva negin senn.

„Al frunt dat ei lu è paucas uras de ruaus, cura ch' ei plova continua-damein granatas e cura che l' attacca digl inimitg ei mintga mument imminente!“ Quei era la suletta consolaziun, ch' els survegnevan. E da quei er' ei nuota de dubitar. Il burlem dell'artiglieria era perdetga sufficienta!

Mo ussa era la „scola“, finida, la practica haveva de suonar.

En colonnas nunsurveseivlas semovan las roschas encunter il frunt. La devisiun de Risch sbuccav' el „mulin de saung“, Verdun.

Pensivs camina Risch enviars quei infam uffiern. La via vegn mendra e mendra. Per tocs er' ella scarpada si e semegliava buca pli ina via. Quei caschunava malemperneivlas retenidas. Ins sto festginar, pertgei cheuvi ei la situaziun dils defensurs fetg critica ed ins drova spèrt rinforz. In' attacca sma-natscha per la notg.

Il sulegl ha gia daditg passau il punct culminont e sbassa minuta per minuta leu egl occident. Ses radis vespertins sclareschan empau la fimaglia spessa, che quarcla igl entir septentriun. Ed encunter quella fueina marscha Risch. El mira trestamein enviars il sulegl, che va plaunet a ruaus davos las collinas pacificas, ferton ch'el, Risch s' approximescha pli e pli allas crestas arradas dils canuns, allas culegnas della mort. — Il sulegl va da rendiu e Risch passa cun ses camerats ella brentina misteriusa, ch' impedescha tutta survesta sur ils rovens de Verdun. — — —

Suenter immens strapazs arriva la colonna de Risch finalmein la sera tard ella regiun della fortezia de Verdun. Igl ei atgnamein strusch pusseivel de distinguer di e notg cheu. La notg glischan ils tschiens fiugs de casas e clavaus ed uauls barschonts cun tarlichur cotschna sgarschentusa; il di po il clar sulegl buca rumper tras la grossa tschaghera grisch-nera. Mo di e notg quasi senza distincziun scarpan las granatas l'aria ed aran entuorn tschiens gadas ils medems tocs tiara e quei dapi jamnas. Ils defensurs sut la geniala egida de general Pétain han pli e pli bregia de retener la bova scarpona, che sederscha encunter lur lingias. E cheu ei il plaz elegiu per Risch ed aunc tschiens mellis auters. Cheu decid'ei, sch'els vesan aunc ina gada la splendur dil sulegl ni sch' ils davos radis han gia contonschiu els!

Risch ei sco ses camerats staunchels per dar entuorn. Il liung e difficultus marsch ha spossau perfin la ferma membra grischuna. Mo aunc pir ei il fracass continuau, che mazza la gnarva. Il constant prighel coronescha

l'horrur e sfracca bunamein ils pli curaschus. Con bein fägess a Risch il sien ruasseivel leusi ellas tgeuas valladas grischunas!

* * *

Mo paucas uras de ruaus ein cuidas a Risch ed a ses camerats, sch'ins astga atgnamein plidar de ruaus sut quellas circumstanzias! Ins quenta cun in'attacca nocturna, pertgei gia uras ora marclan las batterias adversas nun-interruttamein las posiziuns franzosas e quei cun terribla vehemenza.

La cumpagnia de Risch survegn il camond d'occupar las posiziuns designadas per ella. Ella vala per reserva e ha de dar agid allas lingias pli anavon en cass che quellas pudessan buca retener la malaura e tschessasen — ni vegnessen forsa vitas!

„Dieus en tschiel“, excloma Risch tut ded ault — ils auters audan gie nuot en quei sgarschentus stemprau — sche mo jeu fuss staus a ca-mia! Leu havess jeu bein era stuiu ir sils confins, mo gliez ni ir ella battagli'ei tonaton buc il medem. Leu havess jeu surviu per mia atgna patria e cheu?

Jeu fierel mia buis in toc pli lunsch e prendel la fuigia! Forsa poss jeu aunc cuntonscher ils confins svizzers cun pial entira ed en l'auter cass piardel jeu era buca pli bia che mia veta!“

En mesa desperaziun volva Risch si'egliada ella direcziun approximativa della Svizzeria, forsa — aschia maneg'el en sia consternaziun — forsa eis ei pusseivel de puder tscharner las tschemas dils pli aults cuolms. Mo el vesa pertut mo fiug, fem, taunas, tiara, crappa, cadavers, saung — della patria e dils pli pussents greps grischs grischuns gnanc fastitg! — Il davos siemi a ca-sia vegn smanatschond endament a Risch! Eis el uss el fiug, la terlichur termenta dil qual el haveva giu viu lezza davosa notg en siu vitg??

„Sun jeu en lezza snueivla mar de saung“, vegn ei cun vehemenza sur sias levzas. Mo danunder sa el sperar ina risposta? — Ina mitragliesa giappa sper el. Ei quei la risposta desiderada?

Larmas tarlischan els eglis de Risch. In'immensa gretta encunter sesez brisch'en siu pèz. Sia membra trembla. Mesa desperaziun stgirenta si'olma. Negina consolaziun sclarescha quella! — El ei bandunaus! E sia mumma? Lunsch naven! Lezz'auda nuot, vesa nuot, sa nuot, tgei che siu carissim pitescha en quellas dolorusas ed anguschusas minutas! E las soras? Oh, tuttas treis spetgan sin la vegnida de Risch. Tgei cunfar fuss quei sch'el, Risch, arrivass en cuort en siu vitg?! Co retschavessan las bunas soras cun giubel e legria lur frar, suenter in aschi liung temps de spartgida e tristezia! Risch vegn pli ruasseivels. In surrir vegn sin sia fatscha. El ei el spèrt a casa tier mumma e soras —.

Bumm . . . mm! Ina starmentusa stremblid'e scarpada sdrappa Risch ord ses siemis sdernend el a tiara — tratsch siglient'ell'aria! Risch ei in mument sco sturnius, lu sesaulz'el in tec, mo sefiera puspei sin la tiara aschi demaneivel sco pusseivel, pertgei ina granata suenter l'autra schula surora.

Lac blau cul Rondadura

Risch ves'era, co ses camerats sefieran giun plaun —, mo con paucs se-saulzan puspei! „Sche quei va già uss quell'uisa, cons essan nus lu aunc, cura che l'attacca principala vegn, nus, che formein gie la reserva!“ — Sco ferma risposta camegian cheuvi las buccas dils canuns senz'interrumpziun e spidan fier e fiug.

Il litinent dat in segn e Risch ed ils restonts camerats seglian el proxim sfoss. Cheu han els de spitgar l'ulteriura evoluziun dil combat e san el medem temps era pusar in mument. —

Quel ei cuorts! Anetgamein cal' il burlem dell'artiglieria hostila, en in amen seglian stgiras staturas siado dils foss visavi, sederschan, sefieran sin las empremas lingias de defensiun — mitragliesas franzosas siettan, segan stermentus — la lavina ei buca de retener, las empremas lingias sfraccadas gia avon dall'artiglieria dattan suenter —.

„En avant!“ Curaschusamein suondan Risch e ses camerats il camond e sco liuns sesparunan els ella lutga —. Ina tempiasta de ballas missla dretg e seniester, mo „anavon“ ei il camond — camerats crodan! Risch sietta nunditgond enzatgei quei ch'el po, segli'en ina rusna de granatas, seru-schna siadora —.

„Dieus, misericordia! Mumma, mum . . .“ stausch'el cun dolor strava-ganta sur sias levzas — el croda, sesaulza cun bregia —, mo rocla en ina rusna sper auters camerats, che fuvan aunc en la medema minuta sederschi cun el ella battaglia e cauld saung grischun s'unescha cun cauld saung fran-zos e tudestg — amitg ed inimitg passa sur ora, senza remischun, tsches-pets e tiara sbalunan suren — e Risch ei satraus cun aunc diember auters en tiara jastra, lunsch naven dalla patria. — Buc in zenn annunzia sia mort, gnanc ina crusch muossa siu davos liug de ruaus, buca solia flur-fossa flu-rescha, negin tschupi paradescha —. Sco sche nuot fuss daventau cuoran adina novas retschas de fideivla schuldada el fiug della battaglia cumpar-tgend la sort de Risch per lur patria. —

Mo leusi en in vitg grischun spetgan ina mumma e duas soras cun speranza, desideri — ed anguoscha sin la vegnida de lur pli car cheu sin tiara — — —!